

andra länder. Välkänt är att flera skickliga svenskar tackade ja till italienska lag i början på 1950-talet, som till exempel Kurt Hamrin i AIK. Även under proffstiden har det varit så, som till exempel Zlatan Ibrahimovic, som valde ett nederländskt lag och sedan italienska med flera, vilket också är välkänt. Det var förstas ett problem för tränarna att de blev av med sina bästa spelare. Därför ville de ha makt i denna fråga liksom i andra sådana spelarfrågor såsom avtal, vilket även Robert Svenson tar upp i sin viktiga avhandling.

Avhandlingens tydliga resultat är således att tränarpositionen har förändrats kraftigt och positivt de senaste 50 åren. Avhandlingen leder till fördjupade kunskaper om tränarnas kunskaper och styrningsperspektiv.

Läs denna bok och kvalitativa avhandling av Robert Svensson om du är intresserad av herrelitfotbollstränarnas historiska utveckling! Fotbollen har också varit viktig för andra sporter. Ishockeyn har dock efter amatörtiden haft högre löner och tidigare avtal, men fotbollen är stor både bland män och kvinnor i hela världen. Makten inom fotbollen och dess förändringar kan användas för att förstå även andra beslut i samhället.

Stockholm

BILL SUND

Motzi Eklöf (red.), *Medicinska moraler och skandaler: Vetenskapens (etiska) gränser* (Stockholm: Carlsson Bokförlag 2019). 256 s.

Vad kan betraktas som medicinska skandaler och hur har etiska preferenser förändrats över tid? På vilket sätt har enskilda individer inom den medicinska vetenskapen tänjt på de gränser som har funnits utstakade och har samspelet mellan staten och den medicinska vetenskapen varit en orsak till att etiska föreställningar har förändrats?

I antologin *Medicinska moraler och skandaler: Vetenskapens (etiska) gränser* möts elva forskare kring frågor om medicinska etiska övertramp där gränserna inte alltid har varit tydligt utstakade. Boken, som är indelad i tio kapitel, har en tyngdpunkt på 1900-talet men sträcker sig från slutet av 1800-talet fram tills i dag. Urvalet av medicinska händelser är hämtade från aktuell, svensk medicinhistorisk forskning och ger författarna utrymme att med sina undersökningar bidra med nya perspektiv.

Kronologiskt rör sig de olika kapitlen inte längs en tidslinje utan varierar mellan olika tidsperioder. Den röda tråden om etisk problematik, enskilda individers påverkan samt statliga och samhälleliga intressen knyter boken samman.

I Motzi Eklöfs kapitel om docenten Alfred Pettersson (1867–1951) och ki-

surgen Paolo Macchiarini, verksam vid Karolinska sjukhuset under 2010-talet finner Eklöf likheter mellan medicinska händelser som utspelade sig med 100 års mellanrum. I kapitlet pekar Eklöf på sambanden mellan både praktiskt handlande och det etiska förhållningssättet. Hon visar dessutom att konkurrensen inom den medicinska vetenskapen föder experimentell forskning som i sin tur gör att etiska gränser prövas.

Daniel Normarks och David Thorséns bidrag om Preconativ-skandalen, som utspelade sig under 1980-talet, redogör för hur en medicinsk händelse kan komma att återaktualiseras när andra aktörer lyfter fram den. Författarna pekar på att skandalen innehöll två faser, där den första var präglad av frågan om en större tilltro till svensk läkemedelsindustri än tilltron till ett importerat läkemedel. Diskussionen fördes vid den inledande fasen av läkare, forskare, myndigheter och läkemedelsbolag. Drygt tio år senare granskades händelsen på nytt av journalister som då kom att ifrågasätta tilliten till nationen, som varit rådande tio år tidigare. Man frågar sig hur det var möjligt att avstå från testat importerat läkemedel till förmån för svensk tillverkning. Fallet är ett exempel på vikten av att kontextualisera historiska händelser då samhällliga föreställningar förändras över tid.

I flera av kapitlen framgår det att enskilda läkare har experimenterat på bekostnad av patientens hälsa, och det finns likheter mellan flera av händelserna. Olof Ljungström och Daniel Normark pekar på att Semb-affären, aktuell under 1980-talet, bör ses som en föregångare till Macchiarini-affären, som utspelade sig under 2010-talet. I båda fallen har det rört sig om att nya tekniska innovationer har gett upphov till en experimentell verksamhet där patienten har befunnit sig i beroendeställning till en enskild läkare och dennes erfarenheter. Patienten har i dessa fall gett sitt samtycke men det har således inte rört sig om någon beprövad forskning. Likaså gäller för Eklöfs kapitel om experimenten på Beckomberga, vilka var pågående under 1930-talet, men här fanns det inte något samtycke från patienten.

Flera av händelserna i boken visar på hur sambandet mellan forskning och politik har påverkat den medicinska händelseutvecklingen. Maria Björkmans bidrag om rasforskaren Bertil Lundman är ett exempel på när gamla föreställningar möter nya. Lundmans rasforskning blev under efterkrigstiden ifrågasatt från flera håll inom det egna medicinska ledet. När det politiska klimatet inte längre tillät Lundmans forskning fick den emellertid nya vingar utanför de nationella gränserna. Björkman belyser även att Lundmans forskning används än i dag tillsammans med rasistiska budskap och menar att det därför är viktigt att granska och reflektera över hur äldre forskning används.

Att den medicinska vetenskapen är en del av samhället blir särskilt tydligt med kapitlet om "den farliga epileptikern". Här studerar Lena Lennerhed

och Johanna Ringarp attityder mot epileptikern som gav sig till känna både inom den medicinska vetenskapen och samhället i stort. Kapitlet är indelat i två delar där den första berör uppfattningen om epileptikern som ett hot mot folkhälsan och nationen. I den första delen diskuterar Lennerhed "äktenskapshindret" som fanns kvar inom svensk lagstiftning under en stor del av 1900-talet. Den andra delen som behandlas av Ringarp berör en rädsla för epileptikern som en yrkesarbetare. Tidpunkten är sent 1970-tal och det hot som diskuterades gällde främst yrken som lärare och förskolepersonal. Kapitlet visar att etablerade föreställningar är seglivade och att det tar generationer att bryta dem.

I Isabelle Dussuages bidrag framkommer en omvänd moral i förhållande till den som framläggs i resterande avsnitt. Kapitlet berör användandet av mänskliga, aborterade foster inom virusforskningen under 1950–1970-talen. Dussauge visar att metoden var allmänt accepterad inomvetenskapligt. En ökad utbredning av polio under 1950-talet medförde en omfattande forskning beträffande poliovaccin. Att mänskliga foster kom att användas till vaccin berodde till stor del på svensk abortlagstiftning. Moraliska argument som uttrycktes från medicinskt håll var att dessa resurser redan fanns tack vare att den svenska lagstiftningen tillät abort. Det ansågs således inte vara rätt att låta resurserna gå förlorade.

Vissa kapitel i boken sticker ut lite mer än andra, så som verksamhetsberättelsen från Karolinska institutet, som behandlar anatomiska samlingar. I kapitlet skildrar Eklöf tillsammans med Ann Gustavsson, Dan Jibréus och Olof Ljungström hur rasideologin gav upphov till insamlingen och studiet av olika skelettdelar från vissa folkgrupper. När sedan etiska preferenser förändrats med tiden har det uppstått en respekt gällande hanteringen av kvarlevorna. I kapitlet framhålls det även att det finns skäl att fråga sig om det är etiskt riktigt att studera och arkivera denna typ av material i dag.

En annorlunda vinkel på en medicinsk överträdelse presenteras i Maria Josephsons kapitel om veterinärmedicinaren Sandberg. Sandberg behandlade mänskliga patienter med cancerläkemedlet THX under 1960- och 1970-talen och händelsen visar att veterinären i detta fall i större utsträckning än läkare tog hänsyn till patientens egen önskan och upplevelse. Gränsen mellan veterinär- och humanmedicin var vid tidpunkten inte helt utstakade. När myndigheter hävdade att det fanns stora risker med THX-behandlingen stod patienterna bakom sin doktor och hävdade motsatsen. Viktigast med detta kapitel är vikten av förtroendefrågan då en del av makten trots allt ligger hos patienten.

I det avslutande kapitlet diskuterar Eklöf och Normark det de kallar "den sjätte medicinen". Författarna frågar sig om digitaliseringen av patientinformation kan innebära en ny medicinsk skandal. Digitaliseringen leder till en

kvantifierad medicin som i sin tur resulterar i att sekretessbelagd information läcker ut. Patienten avhumaniseras och blir en siffra i det kvantitativa systemet, och författarna pekar på att det möjliggör forskning av övergripande medicinska mönster utan att enskilda individer har gett sitt samtycke. Kapitlet är av stor vikt för diskussionen om etiska medicinska övertramp men saknar en fördjupad diskussion beträffande hur den medicinska vetenskapen är en del av det digitala samhället.

Det här är en viktig bok som borde läsas av både de som arbetar inom den medicinska vetenskapen samt de som forskar på området. Men boken är dessutom skriven på ett sätt som gör att den tilltalar en mer allmän publik. Den är välskriven, tillgänglig och dess koppling till nutiden gör den än mer aktuell. Innehållet sätter fingret på hur etiska frågor ställs på sin spets när enskilda individer inom den medicinska vetenskapen utmanar rådande gränser samtidigt som staten och politiska och andra samhälleliga intressen påverkar den medicinska händelseutvecklingen. En kritik som kan framföras berör urvalet av händelser då läsaren kan sakna en bakgrundsbild beträffande hur läkarvetenskapen har fått sin maktposition i samhället. Ett kapitel kunde därför med fördel behandlat samspelet mellan medicinen och nationen under 1800-talet. Det skulle förtydliga varför frågan om individen kontra allmännyttan blivit central inom den medicinska vetenskapen. Mest tänkvärt är ändå att etik och moral är föränderligt över tid och rum samt att rötterna till vår nutid går att finna i historien.

PETRONELLA ROSENQUIST